

doi: 10.15407/dse2016.01.093

УДК 330.101.8(477)

Г.А. ДМИТРЕНКО

д-р екон. наук, проф., каф. екон. та управ. персон.

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

Національна академія педагогічних наук України

04053, Україна, м. Київ, вул. Січових стрільців, 52, а

E-mail: dmitrenko2000@meta.ua

СТРАТЕГІЧНА ТРАЄКТОРІЯ ТА ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ЗБІЛЬШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Визначено основну причину дуже низького запасу соціального капіталу в Україні, якою є глибока недовіра до влади як наслідок великого відчуження інтересів владної еліти від інтересів громадян. Досліджено, що до такого відчуження призвела відсутність відповідальності структур влади перед громадами за результати своєї діяльності та практично повне усунення громадян від участі в управлінні державою (прикладом є чинна в Україні маніпуляційна система виборів). Обґрунтовано, що у результаті діяльності владних структур на всіх рівнях має істотно підвищитись індекс якості життя населення сіл, селищ, міст, районів, областей, країни в цілому. Показано, що внаслідок специфічності соціального капіталу Україна потребує унікальних стратегічної траєкторії та технологічних засобів його збільшення. Визначено, що такою траєкторією є прийняття еколюдиноцентризму як об'єднувальної ідеології розвитку суспільства, а ключовим технологічним засобом – перехід структур влади до культури цільового управління, оціненого за кінцевими результатами. Запропоновано унікальний спосіб визначення індексу якості життя громадян на основі щорічного опитування населення під патронажем депутатів місцевих рад за допомогою особливих «розумних» анкет. Це надасть можливість безпосередньо залучити громадян до державного управління шляхом щорічного оцінювання громадами діяльності влади і участі у формуванні планів соціально-економічного розвитку території. Наслідком цього буде зближення інтересів влади та громадян і зростання довіри між ними, що і забезпечить приріст соціального капіталу в країні як фундаменту успішних реформ.

Ключові слова: унікальність України, соціальний капітал, ідеологія еколюдиноцентризму, самореалізація особистості, система державного управління, якість життя громадян, культура цільового управління, оцінка кінцевих результатів діяльності, унікальна технологія опитування населення.

Г.А. Дмитренко

д-р екон. наук, проф., каф. екон. та управ. персон.

ГВУЗ «Університет менеджменту освіти»

Національная академия педагогических наук Украины,

04053, Украина, г. Киев, ул. Сечевых стрельцов, 52, а

E-mail: dmitrenko2000@meta.ua

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ТРАЕКТОРИЯ И ОСНОВНЫЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА
УВЕЛИЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

© ДМИТРЕНКО Г.А. 2016

Определена главная причина низкого запаса социального капитала в Украине: глубокое недоверие к власти вследствие существенного отчуждения интересов властной элиты от интересов граждан. Исследовано, что к такому отчуждению привело отсутствие ответственности структур власти перед обществом за результаты своей деятельности и практически полное отстранение граждан от участия в управлении страной (примером служит действующая в Украине система выборов). Отмечено, что в результате деятельности властных структур на всех уровнях должен существенно повыситься индекс качества жизни населения сел, поселков, городов, всей страны. Показано, что вследствие специфичности социального капитала Украина нуждается в уникальных стратегической траектории и технологических средствах его увеличения. Ими должны стать идеология человекоцентризма и переход властных структур к культуре целевого управления, оцениваемого гражданами по конечным результатам.

Ключевые слова: *уникальность Украины, социальный капитал, идеология человекоцентризма, самореализация личности, система государственного управления, качество жизни граждан, культура целевого управления, оценка конечных результатов деятельности, уникальная технология опроса населения.*

G.A. Dmytrenko

Dr. of Sciences (Economics), Prof., Department
of Economics and Management of Human Resources
SHEI «University Education Management» NAPS of Ukraine,
04053, Kiev, st. Sichovyh Stril'tsiv, 52, a
E-mail: dmitrenko2000@meta.ua

STRATEGIC TRAJECTORY AND THE MAIN TECHNOLOGICAL RESOURCES OF INCREASING OF THE SOCIAL CAPITAL IN UKRAINE

The article defines the main reason for the low stock of social capital in Ukraine, which is a deep distrust to the government, as a result of the substantial estrangement of the interests of the ruling elite from the interests of citizens.

In particular, is investigated that to this estrangement leads the lack of responsibility of structures of the power before the society, for the final results of its activities and the almost complete exclusion of citizens from the control of the government (an example is the operating system of elections in Ukraine). It is noted that the end result of the activities of authorities of all levels, is the index of the quality of life in villages, settlements and cities.

It characterizes the degree of satisfaction of essential human needs and at the same time the level of self-realization in different spheres of life. It is shown that the uniqueness of Ukraine, which is caused by the specifics of social capital, requires the corresponding unique strategic path and unique technological means to increase it.

Key words: *uniqueness of Ukraine, social capital, self-realization, the state management system, the quality of life of citizens, the final assessment of performance, the unique technology of the survey population.*

Постановка проблеми. Після 1991 року Україна, з огляду на її науковий, промисловий і сільськогосподарський потенціал, мала всі шанси стати квітучою державою. Але не стала. За внутрішнім валовим продуктом на душу населення Україна займає передостаннє місце у Європі, а декілька мільйонів українців шукають можливості самореалізуватися за кордоном. Корупція досягла жажливого рівня, а наслідки Майданів неможливо назвати позитивними з точки зору покращення життя більшості громадян.

Не була Україна квітучою і міцною державою і упродовж століть. Достатньо зробити екскурс в історію, як наприклад, визнаний український інтелігент-філософ, письменник, державний діяч і великий патріот, Володимир Винниченко: «*Читати українську історію треба з бромом, — до того це одна з нещасних, безглузких, безпорадних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи вірніше: піддер-*

жавного) існування, що одгризалася на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів. Уся історія – ряд, безупинний, безперервний ряд повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, сварок, підкопування» [1].

Огляд сьогодення тільки підтвердить висновки В. Винниченка, викладені майже століття тому. Сьогодні Україна знаходиться у системній кризі, яка охопила всі сфери організації суспільства – політичну, економічну, соціальну, культурну, створюючи зачароване коло. Тому немає альтернативи суттєвій модернізації всієї системи суспільних відносин.

У зв'язку з вищезазначеним є певне підґрунтя для гіпотетичного припущення, що головною причиною такого стану в Україні є неконсолідованість нації, її роз'єднаність. Тобто те, що прямо стосується соціального капіталу та його низького запасу. Отже, треба чітко визначити сутність та специфіку соціального капіталу в Україні, щоб розпочати пошук шляхів його збільшення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розкриттю сутності соціального капіталу та його ролі в суспільних процесах присвячено багато праць зарубіжних і вітчизняних вчених. Соціальний капітал став предметом досліджень різних галузей науки – філософії, соціології, психології, економіки через його суттєвий вплив на розв'язання проблеми суспільного характеру, у тому числі економічні результати [2–13]. На жаль, практично ігнорує соціальний капітал політична наука з точки зору його значення для проблеми консолідації нації.

Аналіз цих праць дав змогу визначити зміст поняття «соціальний капітал» (СК) з різних позицій – від загального контурного бачення сутності до конкретного усвідомлення не тільки його структури на різних рівнях, а також визначальних складових. Зокрема, дослідження були виконані на мікрорівні, що відповідає індивідуальному СК, мезорівні – корпоративному СК на рівні організацій та регіону, макрорівні – СК суспільства.

Контурну сутність соціального капіталу одним із перших розкрив Ф. Фукуяма: «Соціальний капітал – це норми, неформальні норми або цінності, які роблять можливими колективні дії в групах людей» [12].

Конкретніше сутність соціального капіталу розглянуто в багатьох працях як *специфічну характеристику суспільних відносин, яка відображає згуртованість людей, в основі якої – довіра, а також взаєморозуміння та взаємодопомога*. Останні, зі свого боку, базуються на усвідомлених нормах і цінностях, що сприяють їх об'єднанню й успішному вирішенню суспільних проблем спільними зусиллями.

На довіру як фундаментальне джерело формування соціального капіталу звернули увагу багато авторів [2, 3, 7, 9, 13]. Тобто можна стверджувати, що саме довіра основною складовою структури СК. Серед інших складових дослідники називають загальні цінності та норми (які мають глибинний, організаційний, індивідуальний характер – за М. Бойко), а також соціальні зв'язки в соціальних мережах [2].

Дослідження довіри різними вченими дозволило дійти висновку, що вона не може бути зовнішнім штучним проявом, а є суто внутрішнім сприйняттям людиною певного ставлення до певного явища, до різноманітних стосунків. Довіра – не економічна категорія, вона радше належить царині психології. Але довіра до влади, до банківських установ та товару, торгової марки, довіра у бізнесі між партнерами тощо має значні економічні наслідки.

Френсіс Фукуяма пішов ще далі, стверджуючи, що саме наявність довіри в системі соціально-економічних відносин істотно впливає на прогрес країн у різних напрямках. Водночас її відсутність обумовлює застій і безуспішність проведення масштабних

прогресивних реформувань. Тобто довіру філософ виокремлював у якості «ядра» соціального (суспільного) капіталу: «суспільний капітал як матеріалізована довіра, яка стала міцним фундаментом... суспільного капіталу» [13, С. 529].

В останні роки прогресивні дослідники СК довели, що корпоративний соціальний капітал в організації можна вимірювати у вигляді рівня взаємної довіри, рівня взаємної толерантності, рівня згуртованості, рівня організаційної ідентичності чи патерналізму [2].

Таким чином, можна вважати, що категорія «соціальний капітал» досліджена достатньо ретельно. При цьому всі вітчизняні вчені вказують на дуже низький запас СК в Україні. Попри це практично слабо висвітленою лишилась проблема збільшення СК як на макрорівні (тобто суспільства в цілому), так і на базовому мезорівні – корпоративного СК на рівні організацій.

Тому **метою** даної статті є викладення результатів дослідження стратегічного напрямку та технологічних засобів збільшення соціального капіталу в Україні як унікальної держави, неспроможної впродовж усіх років незалежності стати на шлях прогресивного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Мова піде передовсім про визначення основної причини формування специфічного за своїм низьким запасом соціального капіталу в Україні. При цьому є сенс процес такого визначення розпочати з відповіді на перше питання: що є *головною перешкодою до об'єднання людей і формування загального фундаменту модернізації країни на основі консолідації нації?*

Немає сумнівів, що за роки незалежності головною перешкодою стало істотне відчуження влади від інтересів громадян. Саме відчуження влади спричинило жакливе збагачення одних за рахунок інших, розповсюдження корупції та ігнорування інтересів більшості громадян у ході ухвалення різноманітних політичних рішень. Відсутність відповідальності влади за результати своєї діяльності є та залишається міцним підґрунтям такого відчуження. Внаслідок цього недовіра до влади постійно зростала, що призводило до руйнування СК в країні. Усвідомлення цього факту є першим кроком до обґрунтування стратегії його збільшення.

У цьому контексті виникає *друге надважливе запитання: яким чином можна сприяти нарощуванню соціального капіталу, зокрема через зближення інтересів влади і громадян країни?*

Очевидно, що вирішальну роль у збільшенні СК відіграє наявність об'єднувальної ідеології розвитку українського суспільства. При цьому треба мати на увазі одну важливу обставину. Розвинені країни Заходу, до яких тяжіє Україна, в якості ідеології свого розвитку завжди розглядали демократію. Але для унікальної за низьким запасом СК України, необхідна конкретніша інтерпретація сутності демократії. Це пояснюється тим, що в умовах ментальної незрілості моральних основ суспільних відносин і системи державного управління в Україні демократія перетворюється у вседозволеність тих, хто має владу і гроші. Це ще більше роз'єднує громадян та погіршує ситуацію з СК.

Тобто, Україні вкрай потрібна об'єднувальна ідеологія, яка буде зрозумілою для усіх громадян і базуватиметься на фундаменті народовладдя.

Ідеологія еколюдиноцентризму як стратегічна траєкторія збільшення соціального капіталу. На початку XXI століття філософська школа В.Г. Кремена обґрунтувала філософію людиноцентризму як національної ідеї, стрижнем якої є сприяння самореалізації особистості впродовж життя. Це і становить сутність ідеології людиноцентризму. Саме така ідеологія може сприяти об'єднанню громадян, оскільки саморе-

алізація пов'язана з задоволенням потреб особистості, а кожна людина зацікавлена у задоволенні своїх потреб у всіх сферах життєдіяльності. При цьому вища потреба людини – це потреба у самореалізації (за А. Маслоу), це близько і зрозуміло кожній окремій людині та відповідає сенсу її життя.

Високий рівень самореалізації особистості буде означати, що людина з задоволенням іде на роботу (сфера трудової діяльності) і знаходить взаєморозуміння з рідними (сфера родини); з задоволенням перебуває у сфері «за місцем мешкання і відпочинку», у сфері освіти. Нарешті, із задоволенням живе у країні, якою пишається. Така задоволена людина потрібна і собі, і соціуму, і державі. У такому випадку справджується твердження «Сенс життя у самому житті».

При цьому ідеологія людиноцентризму постійно розвивається у напрямі органічного поєднання цінностей людства і природного середовища. Мова йде про збалансування дій людини з природним потенціалом заради підвищення якості життя, що становить сенс парадигми сталого розвитку суспільства.

Тому ідеологія людиноцентризму органічно переходить в ідеологію еколюдиноцентризму, стрижнем якої є всебічне сприяння самореалізації особистості впродовж життя у рамках загальнолюдської моралі і національної свідомості. При цьому загальнолюдська мораль трактується як глибока повага людини до інших людей і природи, яка у демократичних країнах захищена певними законами. Така ідеологія може поширитись у країні тільки за умови практичної її підтримки конкретними діями структур влади. Зневірені люди потребують чітких дій від влади і постійної її дієвої уваги до нагальних потреб громадян.

Нижче викладено засади основного технологічного засобу наближення влади до інтересів більшості громадян країни та посилення довіри між ними. Але спочатку варто спробувати виміряти рівень довіри до влади з боку громадян за допомогою дуже простої кваліметричної моделі факторно-критеріального походження, яка потім трансформується у відповідну анкету для опитування населення сіл, селищ, міст. Інформація, отримана від кожної людини, складає середньоарифметичну сукупність суджень відповідної громади у вигляді індексів довіри (що відображено в анкеті (табл. 1)).

Одержані результати мають чітку кількісну інтерпретацію, що дає змогу діагностувати ситуацію за рівнем соціального капіталу громадян у фіксований період, а потім у динаміці по роках. Немає сенсу доводити, що позитивні зміни можуть відбутися тільки після певних конкретних дій влади: маніпуляції з цього приводу більшість людей вже розпізнають. Щорічне опитування дасть змогу спостерігати зміни цього індексу.

Довіра до влади (стрижень соціального капіталу) може зрости тільки тоді, коли всі її структури будуть орієнтовані на поліпшення життя громадян і щорічно відповідатимуть за результати власної діяльності перед громадою саме в контексті такого поліпшення [14]. Це означає, що є необхідність переходу до нової для нас культури цільового управління, оціненого за кінцевими результатами.

Культура цільового управління як ключовий технологічний засіб збільшення соціального капіталу на мезо- та макрорівнях. Спробуємо розкрити зміст культури цільового управління, оціненого за кінцевими результатами, в організаціях різного профілю і масштабу діяльності на прикладі і порівняти її з управлінською культурою у вітчизняних організаціях. Почнемо з розкриття поняття «управлінська культура» та характеристики її наявної специфічної моделі.

Таблиця 1. Макет кваліметричної моделі оцінки рівня довіри громадян до структур влади

Фактори (об'єкти) довіри	Критерії та їх значущість					Оцінка за факторами
	Довіряю повністю (1,0)	Скоріше так, ніж ні (0,75)	Щось середнє (0,5)	Скоріше ні, ніж так (0,25)	Повністю не довіряю (0,0)	
місцевий рівень						
Органи місцевого самоврядування			X			0,50
Міліція				X		0,25
Прокуратура і суд			X			0,50
Середньоарифметичний індекс – результат на мікрорівні						0,41
мезорівень						
Органи районної влади				X		0,25
Міліція району			X			0,50
Районна прокуратура і суд					X	0,00
Органи обласної влади				X		0,25
Обласна міліція					X	0,00
Обласна прокуратура і суд				X		0,25
Середньоарифметичний індекс – результат на мезорівні						0,21
макрорівень						
Президент			X			0,50
Верховна Рада					X	0,00
Кабінет Міністрів				X		0,25
Міліція			X			0,50
Генпрокуратура				X		0,25
Судова влада				X		0,25
Середньоарифметичний індекс – результат на макрорівні						0,29

Джерело: розроблено автором.

Взагалі культура управління (чи управлінська культура) – це сукупність методів, прийомів, засобів, стилів впливу, яка охоплює певні традиції, цінності, стандарти, правила тощо, спрямовано орієнтовані на досягнення поставлених цілей. На жаль, основною характеристикою культури управління у структурах державного управління є адміністративний тиск на підлеглих за відсутності чітких цілей і, відповідно, вимірних кінцевих результатів діяльності. Це призводить до марних витрат часу на виконання дрібних завдань, не пов'язаних з метою. Така ситуація суперечить не тільки висновкам «величайшого ума древности» Арістотеля про те, що «благо при всех обстоятельствах зависит от соблюдения двух условий: одно из них – правильное

установлення задачі и конечной цели всякого рода деятельности, второе – отыскание всякого рода средств, ведущих к конечной цели» [15]. Це суперечить також найоб'єктивнішому закону життєдіяльності людей на планеті Земля, а саме закону економії часу й енергії. Ми можемо спостерігати дію цього закону на прикладі розвитку всього науково-технічного прогресу – від винаходу колеса, пороху, двигуна до мобільного зв'язку, комп'ютерів, Інтернету тощо.

Наявність чітко поставлених цілей перед організацією, які усвідомлені всіма працівниками через їх декомпозицію, відіграє потужну об'єднувальну роль у стосунках усередині кожного соціального об'єкта. Якщо зуміти налагодити систему дійсної мотивації працівників до досягнення декомпонованих цілей шляхом одержання конкретних вимірюваних результатів, тоді з'являються всі умови для виникнення керованої самоорганізації і, як наслідок, можливість одержання синергетичного ефекту. Останній обумовлений тим, що максимально використовуються найсильніші якості кожного окремого працівника, а слабкі компенсуються сильними якостями інших. У результаті виникають довіра і взаємодопомога у стосунках між працівниками, що опосередковано зумовлює суттєве зростання корпоративного СК.

Тобто, в рамках реалізації культури цільового управління стає можливим збільшити СК шляхом формування системи управління персоналом з використанням переваг синергізму [16]. Щоб це здійснити, потрібен ще один додатковий крок, який сприяє формуванню атмосфери синергізму в організаціях: налагодження постійної системи орієнтованої мотивації та відповідного мотиваційного моніторингу в контексті виконання міжнародних стандартів якості ISO [17]. Наслідком такої мотивації стає зростання довіри між керівництвом і працівниками. Це відбувається завдяки тому, що мотиваційні потреби працівника та ступінь їх задоволення визначаються раз на шість місяців. За цією інформацією формуються бюлетені стимулів для кожного працівника, вплив яких на підвищення ступеня задоволення мотиваційних потреб відслідковується у процесі відповідного моніторингу. Таким чином будується система довіри між керівництвом і працівниками на основі патерналізму.

Отже, перехід до культури цільового управління, оцінюваного за кінцевими результатами, створює можливість об'єднати працівників і підвищити їхню згуртованість на основі спільного зацікавлення у досягненні цілей, в тому числі через зростання довіри до керівництва, яке мотивує персонал системним чином. Культура цільового управління також дає можливість використовувати закон економії часу та енергії в якості об'єднувальної сили у стосунках працівників організації. Це стає очевидним якщо порівняти наявну культуру управління за розмитими цілями і невизначеними результатами з моделлю культури цільового управління.

Сьогоднішня культура управління – це культура адміністративного тиску (КАТ). Сутність її полягає у безперервному тиску керівників на підлеглих через велику кількість дрібних негайних розпоряджень (які не завжди забезпечують виконання необхідних завдань), часте проведення різного роду засідань та нарад, постійний контроль виконання проміжних етапів та інше, що пов'язано з марними витратами часу й енергії. Таке управління здійснюється в умовах невизначеності кінцевих результатів діяльності та обумовлює слабкість зворотного зв'язку в системі управління. Тобто кожний підлеглий чітко підкорюється розпорядженням своїх керівників, а керівники не відповідають за кінцеві результати своєї діяльності, бо ці результати нечітко визначені.

Саме така модель КАТ, яка нині діє в Україні, і зумовила неефективність системи державного управління в минулому (в радянські часи) і не дозволяє реалізувати

повною мірою людський потенціал країни сьогодні. Дійсно, наслідки функціонування моделі КАТ у системі державного управління вражають своїм негативом як для держави в цілому, так і для більшості працівників.

По-перше, невизначеність кінцевих результатів діяльності владних структур тягне за собою відсутність відповідальності перед людьми, що стає міцним підґрунтям для панування корупції і відчуження інтересів влади від інтересів більшості громадян.

По-друге, невизначеність кінцевих результатів діяльності керівників призводить до наймання працівників не за професійними ознаками – вони не обов'язково повинні бути професійно адекватними, поширюється «телефонне право». Самим керівникам за таких умов не обов'язково бути професійно компетентними, але треба бути слухняними та політично лояльними.

По-третє, в таких умовах підлеглі завжди будуть завантажені дрібними завданнями, не обумовленими необхідністю досягати кінцевих результатів. Марні витрати праці і робочого часу поширені там, де панує некомпетентність, отже, закон економії часу та енергії дуже слабо «спрацьовує» в моделі КАТ. Тому конкретна праця людей не завжди корисна, а абстрактна праця (через непродуктивні витрати часу) не завжди раціональна.

По-четверте, роль підлеглого як особистості нівелюється. Не маючи орієнтації на кінцеві результати діяльності, керівництво більше зацікавлене в задоволенні своїх інтересів та у звичайних виконавцях, ніж у здатних до творчого мислення працівниках, за постійного адміністративного тиску працівники не можуть проявити здібності, які б дозволили знайти своє «місце» у сфері трудової діяльності: самореалізація в трудовій діяльності через знаходження «сродньої праці» (за Г. Сковородою) у нас вдається далеко не кожному працівнику (на відміну від японських фірм, де діють служби управління кар'єрою працівників). Треба мати на увазі, що звичайні керівники в цьому практично не зацікавлені, а елітних менеджерів у країні явний дефіцит.

Нарешті, п'яте. КАТ спричиняє постійне незадоволення працівників не тільки діями керівників через завантаження «марною роботою» та неможливість реалізувати власний потенціал, а ще й недостатнє визнання людини як особистості. Це не сприяє консолідації працівників, їхній здатності до спільних дій. Більш того, це призводить до формування локальних осередків, не завжди лояльних один до одного, та відокремленню працівників від колективу як певної цілісності. Причина та сама – немає об'єднувальних ідей та цілей – вони розмиті через невизначеність кінцевих результатів діяльності державних структур.

Таким чином, можна зробити один надзвичайно важливий висновок. Модель панівної в Україні культури управління в організаціях (у першу чергу, державних структурах) без чіткого зворотного зв'язку – КАТ – не дозволяла в минулому, не дозволяє сьогодні і не дозволить у майбутньому реалізувати в повній мірі трудовий і природний потенціал країни. А це означає постійне суттєве економічне відставання України від тих країн, до союзу з якими вона прагне увійти. На превеликий жаль, це зрозуміло ще далеко не всім.

Саме тому Україну можна назвати унікальною державою, на диво не спроможною впродовж всієї історії реалізувати свій людський і природний потенціал в інтересах більшості громадян внаслідок низького запасу СК. І в цьому контексті досвід і приклад західних чи інших країн допомогти нам не зможе.

Тому немає альтернативи унікальному переходу владних структур в Україні до культури цільового управління, оцінюваного за кінцевими результатами, що забезпечить суттєве збільшення СК в країні. При цьому є дві дуже суттєві проблеми такого

переходу. Перша проблема наукова, друга має адміністративно-організаційний та правовий характер безпосереднього забезпечення такого переходу. Але останнє не є предметом дослідження цієї статті.

Сутність наукової проблеми полягає в обґрунтуванні кінцевих результатів діяльності владних структур на місцевому, районному, обласному і центральному рівнях, а також методичному забезпеченню їх визначення. Саме цьому і присвячено наступне дослідження.

Визначення рівня якості життя громадян (ЯЖГ) як кінцевого результату діяльності владних структур і одночасно потужного технологічного засобу збільшення СК на макро-рівні. *Ще раз підкреслюємо вкрай важливу обставину: якщо наука не зможе визначити кінцеві результати діяльності структур влади, виконання яких сприяло б вирішенню питання «наближення влади до громадян» за зворотнім зв'язком, Україна приречена залишатися такою, на яку «без брому» неможливо буде дивитися ще багато і багато років. Чинна система виборів в Україні як інструмент зворотного зв'язку (як це здійснюється на Заході) явно не спрацьовує в силу специфічності нашого менталітету.*

У контексті ідеології еколюдиноцентризму цей кінцевий результат повинен бути пов'язаний з показником, який би характеризував рівень самореалізації людини (адже самореалізація є вищою потребою кожної особистості). Нагадаємо ще раз, що стрижнем цієї ідеології є всебічне сприяння самореалізації людини впродовж життя у всіх сферах її життєдіяльності в рамках загальнолюдської моралі та національної свідомості.

Це означає акцентування уваги на ступені задоволення нагальних потреб людини у сферах життєдіяльності: трудова сфера, родина, сфера за місцем мешкання та відпочинку, сфера освіти, сфера проживання в країні через належність до державних цінностей. Тож постає завдання стратегічного характеру: орієнтувати всі структури влади на формування умов для підвищення рівня самореалізації мешканців сіл, селищ, міст через задоволення тих нагальних потреб, які знаходяться в компетенції влади. Тоді відчуження влади від громадян буде суттєво зменшуватися, а довіра до її структур буде, навпаки, значно підвищуватися і, відповідно, буде зростати СК країни.

Наприклад, є показник рівня життя населення, який на статистичній (об'єктивній) основі відображає різноманітні аспекти життя населення – від ВВП на душу населення до середньостатистичного обсягу вкладів у банках, споживання м'яса, картоплі тощо. Але така статистика проходить повз людину і структури влади на різних рівнях. Для останніх такий показник не виконує функції зворотного зв'язку, бо характеризує лише тенденції та придатний до порівняння з іншими регіонами та країнами.

Але до показника, який повинен відображати кінцеві результати діяльності структур влади і мусить бути інструментом зворотного зв'язку, існують особливі додаткові вимоги оскільки за його допомогою треба впливати на збільшення СК.

Дійсно, щоб довіра до структур влади зростала, необхідно щоб оцінювання кінцевих результатів їхньої діяльності здійснювали люди, об'єднані в громади. Результат оцінювання повинен відображати рівень задоволення потреб кожної окремої людини в контексті підвищення рівня самореалізації кожного адекватного громадянина, па також оперативно і кількісно чітко характеризувати кінцевий результат діяльності керівників цих структур за кожний рік їх перебування на посаді (зворотний зв'язок).

Нарешті головне: *потрібна така технологія оцінювання кінцевих результатів діяльності структур влади, яка б забезпечувала залучення кожного громадянина – мешканця села, селища, міста – до системи державного управління. При цьому не тільки на*

місцевому рівні, а й на рівні районної, обласної, центральної влади через участь людей не тільки в оцінюванні, а й у плануванні діяльності структур влади.

Це дуже принципове питання, відповідь на яке не може дати жоден з так званих об'єктивних статистичних показників. Велике значення цього питання можна легко підтвердити. Зокрема, треба звернути увагу на ще один аспект збільшення соціального капіталу на макрорівні, на який вказував Володимир Винниченко: «*Без орієнтації на свій народ, без його участі в боротьбі, без його всебічного зацікавлення і ентузіазму зовнішні сили нас просто роздеруть і задушуть ще на сотні років*» [1, С. 670]. Чи не правий справжній патріот України, якщо поглянути на сьогоднішні з цих позицій?

Щоб ентузіазм народу ґрунтувався на довірі до влади, треба зуміти залучити мільйони громадян (які сотні років були «гвинтиками» у системі державного управління та об'єктами маніпулювання політиків) до участі в управлінні. Дійсно,

Таблиця 2. Фрагмент спрощеної заповненої анкети визначення показника ЯЖГ у сфері «за місцем мешкання та відпочинку»

Фактори задоволення потреб	Причини незадоволення	Критерії та їх значущість					Оцінка за фактором
		Повністю задоволений	Скоріше задоволений, ніж ні	Щось середнє	Скоріше незадоволений, ніж так	Повністю незадоволений	
		(1,0)	(0,75)	(0,5)	(0,25)	(0,0)	
Умови проживання в будинку	Гаряча вода буває з великими перервами; взимку батареї прохолодні; дах ремонтували, але він все одно тече у сильні дощі				X		0,25
Медичне обслуговування	Якість послуг не відповідає тій ціні, що за них запрошують лікарі; ліки є, але за дуже високою ціною			X			0,50
Якість доріг	Велика кількість вибоїн та ям, незадовільна якість ремонту шляхів					X	0,00
Екологічна безпека	Велике забруднення територій, низька якість води, важко дихати – повітря загазоване				X		0,25
Робота громадського транспорту	Великий час очікування та високі тарифи			X			0,50
Середнє значення показника ЯЖГ							0,30

Джерело: розроблено автором.

модернізація незадовільної діяльності структур державного управління з метою обернення їх «обличчям» до людей не може відбутися без участі громад. Описані вимоги до оцінювання кінцевих результатів діяльності владних структур потребують нетрадиційного підходу, умовам реалізації якого відповідають саме індекс ЯЖГ вся процедура його визначення.

Зокрема, зближення інтересів владних структур і громадян можна здійснити через оригінальну процедуру визначення показника ЯЖГ, який формується у процесі щорічного опитування населення за спеціальними «розумними» анкетами (фрагмент заповненої анкети наведено в табл. 2). Опитування мають проводити депутати місцевих рад за консультативної допомоги управлінців. До особливостей цих анкет належить те, що відповіді (судження громадян) перетворюються на кількісні показники – індекси, які дозволяють оцінити ступінь задоволення нагальних потреб окремої людини. У сукупності вони характеризують якість життя громад і одночасно – кінцеві результати діяльності влади на місцях, в районі, в області та країні в цілому. Також у цих анкетах надається інформація про причини незадоволення громадян за кожною нагальною потребою (фактором). Останнє має два значення: одне пов'язано з тим, що суттєво об'єктивізується суб'єктивна думка респондентів через зниження емоційного фону, друге – вказані причини незадоволення є інформацією для формування планів соціально-економічного розвитку територій.

За наявності прозорого механізму формування планів та оцінювання результатів їх виконання з боку громад участь населення в управлінні державою значно посилиться. Це надасть додатковий імпульс пробудженню ентузіазму людей як фактору збільшення СК у ході впровадження реформ і розбудови Нової України.

На жаль, економічна наука вже декілька років не може визначитися з необхідністю і можливістю вимірювання індексу ЯЖГ шляхом опитування населення, посиляючись на фактор суб'єктивності. Але цьому можна заперечити так: за певної кількості опитаних суб'єктивні судження переростають в об'єктивні; суб'єктивність можна суттєво об'єктивізувати через зниження емоційного фону за допомогою відкритої частини анкет, де вказуються причини незадоволення громадян; краще конкретної особи ніхто не може оцінити якість її життя (на відміну від загального рівня життя, який вимірюється статистичними даними).

Для розбудови квітучої України на фундаментальній основі збільшення СК і консолідації нації немає пошуку технологічних засобів, альтернативних вимірюванню індексу якості життя громадян. Та ще за умови, коли визначення цього індексу безпосередньо пов'язано з залученням громадян до участі в державному управлінні [18].

Висновки. Щоб не залишатися надалі «нешасною, зашарпаною, зацькованою нацією...» треба обрати вірну траєкторію оновлення країни в ці важкі часи випробування її незалежності. У цьому сенсі цілеспрямоване збільшення соціального капіталу шляхом зближення інтересів владної еліти і абсолютної більшості громадян стає, на думку автора, основним напрямом розбудови Нової України.

Саме для цього пропонується сприйняття на державному рівні ідеології екологічноцентризму, яка може об'єднати націю, за умови її технологічного втілення в життя шляхом конкретних дій управлінської еліти. Передовсім це технологічний перехід до культури цільового управління, оцінюваної за кінцевими людиноцентричними результатами у структурах влади: від місцевого і районного рівнів до центральних органів влади. Таким кінцевим результатом є зростання індексу якості життя громадян в селах, селищах, містах, який обов'язково треба навчитися вимірювати. На цьому шляху особливу увагу необхідно приділити системі освіти як фундаменту масштабних

трансформацій і накопичення соціального капіталу, Зважаючи на те, що діяльність навчальних закладів досі не орієнтована на особистість і сприяння її самореалізації в соціумах удосконалення життя.

Отже, потрібно продовжити дослідження в напрямі формування системи державного управління зі зворотним зв'язком (через відповідальність структур влади перед громадянами за кінцеві результати своєї діяльності) на всіх рівнях. Сьогоднішній шлях «на авось» та «якось воно буде» вже не витримує жодної критики. Самоусунення науковців від вирішення цієї важливої проблеми в кризовий для України період не зрозуміють наші нащадки. Так само, як і боротьбу з корупцією шляхом утворення нових органів контролю, а не налагодження системи чіткої відповідальності кожної структури, керівника і державного службовця за кінцеві результати своєї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Відродження нації. Заповіт борцям за визволення / В. Винниченко. – К. : Книга року, 2008. – 800 с.
2. Бойко М.М. Довіра як фундаментальна засада формування соціального капіталу організацій / М.М. Бойко // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 2. – С. 48–51.
3. Геец В.М. Доверие как элемент социального капитала в экономическом развитии Украины / В.М. Геец // Экономическая теория. – 2010. – № 3. – С. 7–19.
4. Гришнова О.А. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О.А. Гришнова, Н.А. Полив'яна // Україна : аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 19–24.
5. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засоби дослідження та операційні параметри / О. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 99–111.
6. Заяць Т.А. Трансформаційні зміни соціально-трудова відносин у контексті формування соціального капіталу / Т.А. Заяць, О.І. Дяконенко // Економіка регіону. – 2012. – № 1. – С. 15–24.
7. Селичмен А. Проблема доверия / А. Селичмен : [пер. с англ. И.И. Мюрберг, Л.В. Соболевой]. – М. : Идея-пресс, 2002. – 256 с.
8. Семків І.І. Соціальний капітал як чинник громадянської активності студентської молоді: психологічна модель / І.І. Семків; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К., 2009. – 21 с.
9. Социальный капитал доверия и менеджментальные стратегии / Р. Блум, Х. Мелин, А. Сарко, И. Сарко // Мир России. – 2005. – № 2. – С. 126–159.
10. Татарко А.Н. Социальный капитал: теория и психологические исследования : монографія / А.Н. Татарко, Н.М. Лебедева. – М. : РУДН, 2009. – 233 с.
11. Убейволк О.О. Соціальний капітал: сутність, генеза, сучасні форми : автореф... дис. канд. філософ. наук / О.О. Убейволк; Запорізьський національний університет. – Запоріжжя, 2008. – 16 с.
12. Фукуяма Ф. Что такое социальный капитал [Электронный ресурс] / Ф. Фукуяма // Газета «День». – № 177. – 2006. – Режим доступа : <http://www.day.kiev.ua/170573>.
13. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма : [пер. с англ.]. – М. : АСТ, Ермак, 2004. – 730 с.
14. Дмитренко Г.А. Людиноцентрична система державного управління в Україні: утопія чи шанс : Колективна монографія / Г.А. Дмитренко, В. Солодков, В. Яковець та ін.; за загал. ред. Г.А. Дмитренка. – К. : ДКС-центр, 2014. – 240 с.
15. Аристотель. Политика. Сочинения. – М. : Мысль. – 1983. – Т. 4. – С. 612.
16. Дмитренко Г.А. Управління персоналом організацій з використанням переваг синергізму. Навчальний посібник / Г.А. Дмитренко, О.Г. Шевчик, Я.А. Лук'яничук, В.В. Медведь; за загал. ред. Г.А. Дмитренка. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. – 162 с.
17. Дмитренко Г.А. Цілеорієнтована мотивація: мотиваційний моніторинг в контексті міжнародних стандартів якості. Навчальний посібник / Г.А. Дмитренко, М.С. Діденко, О.В. Стахів, В.В. Медведь; за загал. ред. Г.А. Дмитренка. – Біла Церква : Білоцерківдрук, 2015. – 176 с.
18. Дмитренко Г.А. Екологічноцентризм як фундаментальна основа консолідації нації / Г.А. Дмитренко // Віче. – 2015. – № 22. – С.15–17.

REFERENCES

1. Vynnychenko, N.V. (2008). *Vidrodzhennya natsii. Zapovit bortsam za vyzvolennya* [Revival of the Nation. Testament to the freedom fighters]. Kyiv : Knyga rodu [in Ukrainian].
2. Boyko, M.M. (2013). Dovira yak fundamental'na zasada formuvannya social'nogo kapitalu organizatsii [Trust as a fundamental principle of formation of a social capital of organizations]. *Ukraina: aspecty pratsi - Ukraine: aspects of labor*, 2, 48-51 [in Ukrainian].
3. Geets, V.M. (2010). Doverie kak element social'nogo kapitala v ekonomicheskom razvitii Ukrainy [Trust as an element of a social capital in the economic development of Ukraine]. *Ekonomicheskaya teoriya - Economic theory*, 3, 7-19 [in Russian].
4. Gryshnova, O.A., Polyv'yanova, N.A. (2009). Social'nyi kapital: sutnist', znachennya, vzaemovv'yazok z inshimy formamy kapitaly [Social capital : nature, value, relationship with other forms of capital]. *Ukraina: aspecty pratsi - Ukraine : aspects of labor*, 5, 19-24 [in Ukrainian].
5. Demkiv, O. (2004). Social'nyi kapital : teoretychni zasoby doslidzhennya ta operatsiyni parametry [Theoretical research tools and operational parameters]. *Sociologia : teoriya, metody, marketyng - Sociology : theory, methods, marketing*, 4, 99-111 [in Ukrainian].
6. Zayats', T.A. (2012). Transformatsiyni zminy social'no-trudovyh vidnosyn v konteksti formyvannya social'nogo kapitaly [Transformational changes in industrial relations in the context of social capital]. *Ekonomika region - The economy of the region*, 1, 15-24 [in Ukrainian].
7. Selichmen, A. (2002). *Problema doveria* [Problem of trust]. M. : Idea—press [in Russian].
8. Semkiv, I.I. (2009). *Social'nyi kapital yak chynnyk gromadyans'koi actyvnosti studenty'koi molodi : psyhologichna model'* [Social capital as a factor of civic activity of a students: psychological model]. Kyiv : Institute of Social and Political Psychology PS Ukraine [in Ukrainian].
9. Blum, R., Melin, H., Sarko, A., & Sarko, I. (Eds.). (2005). *Social'nyi kapital doveria I menezhermal'nye strategii* [The social capital of trust and management strategies]. World of Russia [in Russian].
10. Tatarko, A.N. (2009). *Social'nyi kapital : teoriya i psyhologicheskies issledovania* [Social capital : theory and psychological research]. M. : RUDN [in Russian].
11. Ubeivolk, O.O. (2008). *Social'nyi kapital : sutnist', geneza, suchasni formy: avtoreferat* [Social capital : nature, genesis, modern forms: abstract]. Zaporizhzhya : Zaporizhsk'kyi national'nyi universytet [in Ukrainian].
12. Fukuyama, F. (2006). Chto takoe social'nyi kapital [What is social capital]. *Gazeta Den' - Newspaper Day*. www.day.kiev.ua. Retrived from: <http://www.day.kiev.ua/170573> [in Ukrainian].
13. Fukuyama, F. (2004). *Doverie : social'nye dobrodetli i put'k protsvetaniu* [Trust : The Social Virtues and the Creation of Prosperity]. M. : LLC Publishing house AST, CJSC Scientific—Production Enterprise Ermak [in Russian].
14. Dmytrenko, G.A., Solodkov, V., & Yakovets, V. (Eds.). (2014). *Ludynotsentrychna sistema derzhavnogo upravlinnya v Ukraini: utopia chy shans* [Man at the center system of government in Ukraine: utopia or chance]. Kyiv : DKS-center [in Ukrainian].
15. Aristotel (1983). *Politika. Sochinenia* [Policy. Compositions]. (Vol.4). Moscow : Mysl' [in Russian].
16. Dmytrenko, G.A., Shevchyk, O.G., Lukyanchyk, Ya.A., & Medvid', V.V. (Eds.). (2015). *Upravlinnya personalom organizatsii z vykorystanniam perevag synergizmu* [HR organizations using the synergy advantages]. Kyiv : Instytut obdarovannoi dutyny NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
17. Dmytrenko, G.A., Didenko, M.S., Stahiv, O.V., & Medvid', V.V. (Eds.). (2015). *Tsileorientovana motyvatsia : motyvatsiyni monitoryng v konteksti mizhnarodnyh standartiv yakosti* [Targeted motivation : motivational monitoring in the context of international quality standards]. Bila Tserkva : LLC Bilotserkivdryk [in Ukrainian].
18. Dmytrenko, G.A. (2015). Ecoludynocentrysm yak fundamental'na osnova konsolidatsii natsii [Man at the center eco-system as the fundamental basis consolidation of the nation]. *Veche - Viche*, 22, 15-17 [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції журналу 25.01.2016.